

A. SÜHEYL ÜNVER'İN GÖZÜYLE EYÜB SULTAN

Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar

1946 yılında İstanbul'da doğdu. İlk ve orta tahsilin burada tamamladı. 1968'de İ.Ü. İktisat Fakültesini bitirdi. İngiltere'de Birmingham Üniversitesi İktisat Bölümünde master yaptı. İ.Ü. İktisat Fakültesinde asistan, 1980'de doçent oldu. 1982'de İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne geçti. 1988'de Profesörlüğe yükseldi. Halen bu fakültede İktisat Tarihi Ana bilim dalı başkanıdır. Prof. Sayarın esas ilgi alanı "İktisat Teorisi" ile tarihi birleştiren çalışmalar olmaktadır. Bilhassa 1986 yılında yayınlanan Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması bu sahadaki önemli bir yayındır. Osmanlıdan Cumhuriyete Portre Denemeleri, Osmanlıdan 21. Yüzyıla Ekonomik Kültürel ve Devlet Felsefesine Ait Değişmeler gibi yayınlanan kitapları yanında çeşitli dergilerde yayınlanmış çok sayıda makaleleri vardır. Hocalarına olan minnet borcunu ödemeye çalıştığı ilk eser A. Süheyl Ünver Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri, 1994, Bir İktisatçının Entellektüel Portresi: Sabri F.Ülgener. 1998. Bu çizgide "Filozof İktisatçı T. W.Hutehison" üzerine olan kitap çalışması ise devam etmektedir.

İstanbul olmanın hakkını yazıları, resimleri ve defterleri ile veren ve bu şehre ait inanılmaz bir arşiv malzemesi bırakan Süheyl Ünver gerçekten de bu ülkenin yetiştirdiği en değer kıymetlerden biridir. İstanbul onun için Türk tarihinin bir hülasası, Türk ruhunun en somutlaşmış bir ifadesidir.

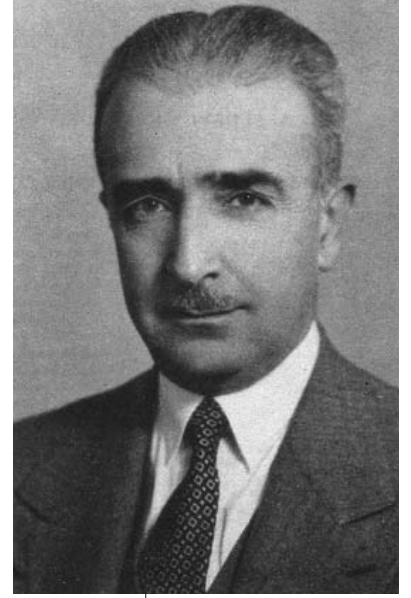
Süheyl Ünver'in İstanbul'u keşfi bir kahırın sonucudur. Onun geçlik yılları koca bir imparatorluğun son günlerine, Mütareke'ye rastalar. Vatan işgal altındadır, ruhlar karalıktan aydınlığa çıkışı beklemektedir. İşte o meşum Mütareke günlerinde Süheyl Ünver İstanbul'u gezmeye, gezip gördüklerini defterler halinde tespit etmeye başladı. Camiler, mescitler, sebiller ve çeşmeler, ahşap ev ve konaklar, mezarlıklar, bütün bu tarihi eserler genç Süheyl'e karanlıktan aydınlığın çıkacağını göstermiştir. Tıpkı aziz üstad Yahya Kemal gibi o da bozgunda bir fetih rüyasını görenlerdendir. Onun da vardığı sonuç aynıdır: Bu tarihi dokuyu üreten, ruhunu taşın nakşeden bu millet asla zelil olmaz!

Eyüb Sultan semti de genç Süheyl'e bu karanlıktan aydınlığa çıkışın yolunu göstermesi bakımından yardımcı oldu. İlk kez 1916'da gittiği Eyüb Sultan'a 1918'den sonra daha sık gitmeye başladı. Hz. Halid İbni Zeyd Eba Eyübel-Ensari'yi ziyaretle başlayan Eyüb Sultan merakı giderek bir sevdaya dönüştü. İstanbul'un fethindeki gazi Akşemseddin'in rüyası ile çözdü. Rüyadaki işaretle Hz. Halid'in gömüldüğü yerin bulunması ve buraya inşa edilen cami bu semti kırılmaz bir ruhaniyet fanusunun içine almıştı. Eyüb Sultan ve civarındaki her taş, her bitki örtüsüne inen bu ruhaniyet Süheyl'i büyülüyordu. Bu semti anlamının tılsımlı anahtarını bulmuştu. Şimdi Süheyl Ünver'in Eyüb Sultan macerasına nasıl başladığının başlangıcına geçelim ve 1918 ve sonrasını onunla birlikte Eyüb'ü dolaşalım.

"...İstanbul'u gezmeye merakı da gene bu günlerde başladı. Arada bir Haseki'den çıkar Eyüb Sultan semtini gezmeye giderdi. Süheyl'in bu yıllarda gördüğü Eyüb Sultan ve civarı ruhaniyetini her an içine ektiği bir hava ile örülüydü. I. Dünya Harbi'nin maddeten ve manen belini büktüğü Türk insanının Mütareke günlerinde tek tesellisi sokaklardan taşınmasum çocuk cıvıltılarıydı. Eyüplüler ne de olsa bir büyük Peygamber'in mihmandarının

kanatları altındaydılar. Süheyl derin bir tecessüs ile Eyüb'un sokaklarını dolaşırdı. Evlerin cumbalarıyla kavuştuğu bu sokaklar, kiremit örtülü geniş havadar çatılı ahşap evleriyle oldum olası dikkatini çekerek. Bir sokaktan ötekine geçişte kendisini karşılayacak olan bodur minareli mescidle bazen yanyana bir mahale çeşmesinin önüne çıkardığı manzarayı atlamaz karakalem veya sulu boya resimlerini hemen orada cep defterine yapardı. Eyüb'ten karşı sırtların yeşilliklere gömülen manzarasına, bu arada Karyağdı bayırında mezarlıklar içinden Peyir Loti kahvesinin bulunduğu tepeye bak-

mak onun için ayrı bir keyifti. Eyüb o günlerde Süheyl'in gözünde peyzaj ressamlarına renkleri konuşturabileceği güzellikleri sunan bir dilberdi. Fakat talihin şu cilvesine bakın: Herşeyi bilme ve öğrenme arzusuyla içi sokakların birinde, cıvıltılı sokak sesleri içinde henüz 4-5 yaşları arasında bir güzel kızın kendi hayatının en önemli parçası olacağını bilmiyordu. Eyüb sokaklarının içinde Eyüb Sultan Camiine gelen Süheyl önce türbeyi ziyaret eder sonra cami etrafını kuşatan ve gökten yere çekilen ruhaniyeti en güzel biçimde saklayan mezarlıklara geçerdi. Eyüb mezarlıkları sadrazam, paşa gibi devlet adamı yanında alim, şair, hoca, derviş gibi bizim insanımızdan nicelerini bağrında saklıyordu. Burada dikkatini çeken şey Eyüb Cami ve civarının bu ruhaniyetiyle İstanbullulara verdiği teseliydi. Tekrar camiye döndüğünde Medresetül Hattatin'den arkadaşı Eyüblü Hafız Cemal Efendi'yi ziyaret eder, daha sonrada caminin avlusunu dolaşırdı. Her yerin tatil fakat Eyüb'ün pazarı olduğu Cuma günlerinde Firakî isimli bir halk hattatının cami avlusunda kartonlara yazdığı siyah ve boyalı levhalara dikkatle bakardı. Firakî'nin elinden çıkan bu yazılar enfes yazı örnekleri yanında mukayese bile edilemezdi. Süheyl böyle bir mukayeseyi yapacak kadar hüsn-i hatan anlıyordu. Kafasın-

Resim 1; Süheyl Ünver (A.G. Sayar, "A. Süheyl Ünver" İstanbul, 1994)

Resim 2; Süheyl Ünver'in Büyükşehir Belediyesi tarafından basılan risaleleri'nin kapağı.

Resim 3; Süheyl Ünver'in sulu boya çalışmasında Peyir Loti kahvesi (Sevdiğim İstanbul)

Resim 4; Dr Süheyl Ünver Gülhane Hastanesinde Cildiye Asistanı iken 1922 (A.G. Sayar, "A. Süheyl Ünver" İstanbul, 1994)

daki merakın cevabını Eyüb çarşısına yönelince bulmakta gecikmedi. Çarşıdaki dükkanlarda dikkatini çekecek kadar çeşitli levhalar vardı. İşin garibi bu dükkanlarda asılı yazıların tamamının biraz evvel cami avlusunda gördüğü adı sanı olmayan Firakî'nin elinden çıkmış olmasıydı. Merakını yenemez, sorar soruşturur. Nihayet çarşı esnafının "bize uğur getirir ve fazla kazanırız" diye Firakî'nin yazılarına neden iltifat ettiklerini anlar. Bu levhalar içersinde bir tanesinin sözlerini pek beğenir. Yıllardır dilinden düşürmediği bu beyti buraya alıyoruz:

*"Dolandım misl-i cihani bulamadım başıma bir taç,
Ne egride tok gördüm, ne doğrudu aç"*

Eyüb çarşısındaki dolaşmasını bitirdikten sonra Caminin hemen yanında ufak ve saatlerle süslü muvakkithanesine giderdi. Burasının duvarları da çeşitli levhalarla süslü idi. Vakit geçirmez, okur ve bunları cep veya not defterine kaydedirdi."⁽¹⁾

Süheyl Ünver'i has bir Eyüplü yapacak olan sebepler ortadır. Önce kendisinin hazırladığı defterler, kaleme aldığı risale, makale ve gazete yazıları ile yaptığı sulu boya kara kalem resimler onu Eyüplü yapacak sebeplerin başındadır. Buna babası Mustafa Enver Bey'in Eyüp mezarlığına defnedilmiş olmasını da ilave edebiliriz. Ancak tablo tamamlanmış değildir. Eyüb Sultan kendisine bu kadar candan yürekten hizmet eden Süheyl'e kendi bağrında doğmuş ve yetişmiş bir kızını, Müzehher Hanımı (doğ.1915) ona eş yaparak mukafatlandıracaktır.

1918'den sonra hazırlamaya başladığı Eyüp defterlerinin ilki olan "Eyübnâme"⁽²⁾ de Süheyl Ünver 1920'lerin Eyübünü emsalsiz çizgileri, ve yerinden topladığı tespitleri ve tarihi malumatıyla bizlere sunmaktadır. İkinci defterde Eyüb Sultan civarında mevcut mezar taşlarını işlediği "Eyüb Sultan Mezarlığı"⁽³⁾ ile bu gene semtte mevcut her tarihi yapının inceden inceye tespit ettiği üçüncü defteri, "Eyüb Sultan Name"⁽⁴⁾ ise adeta tapu tescillerinin yapıldığı bir kütük görünümündedir. Süheyl Ünver'deki Eyüb Sultan sevgisi, başta Hz. Halid İbni Zeyd olmak üzere Eyüb Sultan'a ait bir çok mevzu onun fırçasını ve kale-

mini hareketlendirmiş, neticede bu ruhani semtimize dair dişe dokunur sayıda risale, makale ve sulu boya-kara kalem resimlerinin yapılmasına sebep olmuştur. Hemen ifade edelim ki, Süheyl Ünver fırçasından çıkan resim çalışmaları İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından "A. Süheyl Ünver'in İstanbul'u" (İstanbul, 1997)'de bu araya getirilen albüm içinde yerlerini almışlardır. 267 adet renkli ve kara kalem resimlerden Eyüb ve civarına ait olanlardan bazılarının bugün silinmiş birçok tarihi köşeden Süheyl Ünver'i himmetiyle, hiç olmazsa tamamıyla yok olmaktan kurtarıldıklarını ifade edebiliriz.

Hiç şüphesiz Süheyl Ünver'in Eyüb'e dair neşriyatı içersinde "İstanbul'da Sahabe Kabirleri" (İstanbul,1953) başlıklı risalesi Hz. Halid İbni Zeyd'e verdiği önem açısından da dikkat çekicidir Bu eserin İstanbul'daki sehabe kabirleri, isimleri, yerleri ve vaziyetleri bölümünde Ünver hakkında bilgi verilen sehabeler arasında Eyüb Sultan ve Türbesi hakkında kaynaklara dayanan bilgiler vermiş, ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur.

Süheyl Ünver Eyüb ile ilgili en hurda bilgiyi kaydetmiş, bunları yeri düştükçe çalışmalarında kullanmıştır. Bu cümleden olarak Kanuni Sultan Süleyman'ın Siegetvar seferine çıkmadan önce Eyüb Sultan'ı ziyaret ettiğini onun bir yazısından öğrenmiş bulunuyoruz⁽⁵⁾. Benzer şekilde gene onun "Davud Paşa Sarayı" başlıklı yazısından Davud Paşa'ya ait Eyüb Sultan civarındaki sarayı hakkında tarihi bilgiler öğreniyoruz. Ünver bu yazısına sarayın makalenin yazıldığı tarihteki konumunu gösteren iki resmi de ilave etmiştir⁽⁶⁾. "Geçen Yüzyılın Dükkan İçi Levhaları"⁽⁷⁾ başlıklı yazısında ise dini anlam taşıyan ve dükkanlara bereket getirmesi için asılan levhalarla Eyüb'de dükkan levhası yazan hattatları incelemiştir. Ünver ayrıca Eyüb Sultan Cami Muvakkithanesi hakkında da araştırmalarda bulunmuştur. "Osmanlı Türkleri İlim Tarihinde Muvakkithaneler"⁽⁸⁾ başlıklı çalışmasında Eyüb Sultan Cami Muvakkithanesi ile buradaki saatler ve son muvakkit Ahmed Ziya Akbulut hakkında gerçekten de çok kıymetli bilgiler vermektedir.

"Tıp Tarihimizin Yaşayan Bir Sayfası Daha Tarihe Karıştı", (İstanbul, 1946) başlıklı risalesi Süheyl Ünver'in Eyüb Sultan, Baba Haydar mahallesinde bulunan Beşir Ağa

DİPNOTLAR

- (1) A.G. Sayar, "A. Süheyl Ünver" (İstanbul, 1994), S.95-96.
- (2) Defter No: 267, Süleymaniye Kütüphanesi.
- (3) Defter No: 663, Süleymaniye Kütüphanesi.
- (4) Defter No: 670, Süleymaniye Kütüphanesi.
- (5) A.S. Ünver, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Son Avusturya Seferinde Hastalığı, Ölümü, Cenazesi ve Defni", "Kanuni Armağanı", (Ankara,1970), S.301-306.
- (6) A.S. Ünver, "Davud Paşa Sarayı", Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni", Sayı 239, (1961), S.6-7.
- (7) "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni" Sayı 314. (1972). S.9-12.
- (8) "Atatürk Konferansları 1971-1972", V, (Ankara,1975), S.217-257.

Resim 5; Eyüb Sultan'da Baba Haydar'da Şeyhülislam Tekyesi Şeyh dairesi. (Sevdiğim İstanbul)

Medresesi'nin tek taşı kalmadan sessizce yıkılışı karşısında duyduğu üzüntü ile hazırladığı bir belge- makaledir. Bugün bu medrese yok, ancak Ünver'in bu risalesi var. Süheyl Ünver bu medresenin taşıdığı önemi şu sözlerle gözler önüne sermektedir.

"...Eyüb Sultan, Beşir Ağa Medresesinde...Türkiye Tıp Ercümeni'nin yani hekimlerimizin ilk akademik toplantılarının nüvesi kuruldu. Hatta bu sebeple burası Garp'ta emsali olduğu gibi Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniyе'nin nüvesi haline gelebilirdi. Olmadı, artık olamaz da. Ne yazık!"

Süheyl Ünver'in Eyüb'le alakalı bir başka yazısı da " İstanbul Dışı Hamamlar Hakkında" başlıklı çalışmasında⁽⁹⁾ Ünver Eyüb'deki hamamların listesini vermektedir. 'Folklorik ve Sosyal Bakımlardan Kısırlık Hakkında Bir Hasbihal'⁽¹⁰⁾ başlıklı yazısında Ünver, Eyüb Sultan, Çifte Gelinler türbesini İstanbul folklorunda kısırlıkla ilgili pratiklerin yoğunlaştığı merkezlerden biri olarak ele almıştır. " Bahariye'de Üzücü Bir Saat"⁽¹¹⁾ yazısında ise Eyüb, Bahariye Mevlevihanesi'nin yürek parçalayıcı durumunu dile getirmiştir. Bu üzüntü Süheyl Ünver'e bir defter hazırlatacağı: "Bahariye mevlevihanesi"⁽¹²⁾ Bu defter de sergilediği bilgilerle Ünver mevlevilik kültürünün İstanbul'daki önemli bir durak noktasının kurtulmasına hizmet edecektir. "Yıkmalı mı? Düzeltmeli mi?"⁽¹³⁾ başlıklı gazete yazısında ise ısrarla Eyüb, Gümüşsuyu'ndaki Piyer Loti kahvehanesinin muhafazasını istemektedir.

Süheyl Ünver'in Eyüb Sultan üzerine kaleme aldığı bir yazısı onun son yayınlarından biridir. " Dünden Bugüne Eyüb Sultan"⁽¹⁴⁾ başlıklı bu yazısını vefatından önce kaleme almıştı. Bu yazısında Ünver, Eyüb Sultan semtindeki bazı tarihi yapıları fırçasıyla ve kalemiyle bizlere tanıtmaktadır. Ancak onun 1963

senesinde kaleme aldığı "Eyüb Sultan"⁽¹⁵⁾ yazısı ise bir icmaldır. Bu güzel İstanbul köşesinin belki en özlü tasviri Ünver'in bu yazısıyla ortaya konmuştur. Tarihi perspektif içerisinde yapılan bu icmalden bazı satırları bu çalışmamıza alıyoruz:

"...Bir Eyüb Sultan sitesi yaratmışız. Dünya deseniz dünyada değil. Ahiret deyin ama, dünyada olanı. Bir mübarek yer ki, oraya muayyen zamanlarda gidenler adeta kendi ruhunda avdetlerinde bir ba'sü badelmeyt hissederler. Gider, eğer iz'anı varırsa ruhunu diriltir, döner. Gördüklerinden ve duyduklarından birşeyler söyler veya içinden içine tekrar eder."

Süheyl Ünver devamla: "...Eyüb Sultan bir ibretli temaşa yeri. Sanat istediğin kadar, tarih keza. Ne yazık ki, oranın mânâlı efsanelerini bilen azaldı ki rast gelemezsiniz. Hele o Bostan İskelesi'nin dili olsa kimbilir neler söyler. Eski asırlarda Haliç'e kayıkları içinde uzanmaların dalgalarından hala sizin hayatta olduğunuzu düşünerek hürmeten önünüzde kenara tazim şırıptılarını sezme lâzım. Bu da oranın şi'ri, ama ne yazık ki Üskadar'ın Yahya Kemal'i var da Eyüb Sultan'ın yok. Bu cihetle oraya gidenler içinde hislerini düzenleyenler az".

İrfan hayatımıza Eyüb'le ilgili değerli bilgi ve belgeler sunmuş olan Süheyl Ünver hocamızı hayırla anarken bizlerin de Eyüb Sultan'ı ve civarını onun gözüyle görmemizi ve içimizdeki his dünyamızın da Eyüb Sultan için dile gelmesini diliyorum. Eyüb Sultan mezarlıklarından birinde, Sakızağacı'nda, medfun Süheyl Ünver Hocamı rahmet ve minnet duygularıyla anıyorum

Resim 6; Dr Süheyl Ünver Bursa Emirsultan'da resim çizerken 1950 (A.G. Sayar, "A. Süheyl Ünver" İstanbul, 1994)

Resim 7; Dr Süheyl Ünver'in çizgisiyle Eyüp Sultan'da Baba Nakkaş Hasan Paşa ve Salahi Mehmed Bey Mescidi 1920-60 (Sevdiğim İstanbul)

(9) "Dirim", Sayı: 10, (1948), S.248-253.

(10) T.R. Kazancıgil, "Kadınlık Kısırlık Teşhis ve Tedavi Esasları", (İstanbul,1958), S.3-7.

(11) "Hür Vatan", (12. XII. 1961).

(12) Defter No: 730, Süleymaniye Kütüphanesi

(13) "Sabah", (19.V.1966)

(14) "Antika", Sayı 2, (1985), S.24-26.

(15) "Selamet", Sayı 12, (1963), S.3.

Resim 8; Dr Süheyl Ünver'in 53 suluboy tablosundan oluşan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 1996 yılında bastırılan kitabın kapağı

Resim 9; Dr Süheyl Ünver'in Eyüp/ Edirnekapıdaki kabri. (Eyüp Belediye Arşivinden)

